

BREGUNICA

Riparia riparia L.

Svi poznajemo lastavice. Ovi simpatični vjesnici proljeća prisutni su u našim životima od najranijeg djetinjstva. Čovjek se naviknuo na suživot s lastavicama, ta se ptica kroz povijest toliko približila čovjeku da s njom dijeli i svoj dom. Poznate su mnoge legende i praznovjerja vezana uz njih. Međutim, o bregunicama se priča i zna puno manje. Ova ptica, iako spada u istu porodicu kao i lastavica i ima mnogo sličnosti s njom, ipak nije toliko poznata i ne viđa se često jer ne živi u ruralnim područjima i isključivo je vezana uz naše rijeke. Bregunica je ugrožena vrsta kojoj su za opstanak potrebne prirodne zemljane i pjeskovite obale rijeka kojih pak ima sve manje zbog zastarjele politike upravljanja rijekama. Izgradnja obaloutvrda i hidroelektrana uvelike pridonosi uništavanju naših rijeka i onemogućuje stvaranje strmih obala prirodnim putem erozije koje služe kao staništa za bregunice, ali i druge vrste poput vodomara i pčelarice. Kako bismo dugoročno osigurali opstanak ovih zanimljivih vrsta na našim rijekama potrebno je dakle mijenjati politiku upravljanja rijekama. S obzirom da kao pojedinci teško možemo utjecati na takav veliki zaokret u vodnom upravljanju, postoje načini kako očuvati i/ili poboljšati postojeća staništa. Upravo je zato Ekološka udruga „Platana“ Nedelišće osmislila projekt „Obala za bregunice“ u sklopu kojeg je pripremljeno stanište za bregunice na rijeci Dravi na način da se očistila obala u dužini od stotinjak metara i na dijelu rijeke gdje izostaje erozija obale. Navedena akcija osigurala je gnijezdilište za bregunice. Dio projekta vezan uz čišćenje dravske obale u blizini Gornjeg Hrašćana sufinanciran je od strane Općine Nedelišće putem Plana zelenog djelovanja, dok je edukativni dio u sklopu kojeg je tiskana i ova knjižica sufinancirana od strane Međimurske županije kroz proračun namijenjen projektima udruga civilnog društva. S ponosom ističemo da je projekt „Obala za bregunice“ imao izvrsne rezultate s obzirom da je tijekom 2017. godine na lokaciji provedbe projekta uspješno gnijezdilo 50-ak parova bregunica. Nadamo se da ćemo kroz ovu publikaciju skrenuti pozornost na potrebu očuvanja ove zanimljive vrste i njenih staništa te potaknuti pojedince i organizacije na poduzimanje daljnjih koraka za njihov opstanak.

*Velimir Bašek, dipl.krim.
predsjednik Ekološke udruge "Platana"*

Bregunica

Riparia riparia (Linnaeus, 1758)

Red: Passeriformes - pjevice (vrapčarke)

Porodica: Hirundinidae - lastavice

Bregunica (*Riparia riparia*) pripada porodici Hirundinidae (lastavice) i najmanja je ptica u toj skupini. Istoj porodici pripadaju lastavice i piljci. Bregunica je mala ptica duljine do 12 cm, dugih krila i kratkog kljuna, težine tek 13 - 14 grama. Gornja strana tijela joj je zemljano smeđe boje, a trbušna strana bijele boje sa smeđom trakom oko prsa. Oblikom tijela i lepršavim letom može podsjećati na običnu lastavicu, ali ima mnogo kraći rep i jasno je smeđe boje.

Bregunica je rasprostranjena diljem Europe, Azije i Sjeverne Amerike te u sjeverozapadnoj i sjeveroistočnoj Africi. Njenu rođakinju: običnu lastavicu (*Hirundo rustica*) često susrećemo u štalama, a piljka (*Delichon urbica*) ispod balkona ili krovova kuća. Međutim, bregunicu nećemo naći blizu ljudskih naselja. Možemo je jedino sresti prošećemo li uz obalu neke rijeke koja još uvijek teče svojim prirodnim tokom. U Republici Hrvatskoj naseljava Panonsku nizinu, dakle živi uz obale Drave, Save, Mure i Dunava, a kolonije možemo pronaći i na okolnim šljunčarama. Prije samo dvadesetak godina kolonije bregunica su postojale i oko ušća rijeke Neretve te u okolici Splita. Nažalost, tih kolonija više nema.

Najvažnije gnijezdilišta bregunica nalaze se na obalama rijeke Drave

Područja gniježđenja i nekadašnja gnjezdilišta bregunice u Republici Hrvatskoj (izvor: Crvena knjiga ptica, 2013.)

Bregunice formiraju velike kolonije koje mogu brojiti od samo desetak parova pa sve do nekoliko stotina i tisuća parova. Kolonijalne su ptice i samo u nekim iznimnim situacijama gnijezde same.

Ukoliko rijeka teče svojim prirodnim tokom ona tvori zavoje (meandre) koji omogućuju eroziju obale te ona postaje strma – posebno na mjestima gdje je korito rijeke zemljanog ili pjeskovitog sastava. Upravo takva staništa, koja nažalost intervencijama čovjeka postaju sve rjeđa, pogodna su za nastanak kolonija bregunica. S druge strane, erodirani materijal se taloži na drugom dijelu rijeke, gdje je tok sporiji, te tamo nastaju staništa pogodna za druge ugrožene vrste poput kulika sljepčića (*Charadrius dubius*).

Bregunica u odronjenim obalama rijeka iskopa rupu duljine do jednog metra na kraju koje se nalazi proširenje s gnijezdom. Bregunica je ptica selica i svake godine kada se vrati sredinom travnja iskopa novu rupu kako bi novo gnijezdo zaštitila od mogućih parazita koji su u rupama ostali od prošle godine. Krajem kolovoza bregunica napušta svoja gnijezda i seli u Subsaharsku Afriku.

Bregunice svoj plijen love u letu pa ih se lako primijeti kako nadlijeću vodene površine u potrazi za letećim kukcima. Prehrana bregunica sastoji se uglavnom od dvokrilaca (Diptera), dakle raznih vrsta muha, mušica i komaraca. Tako velike kolonije bregunica iako žive dalje od ljudi i nalaze se uz obale rijeka uvelike pomažu u biokontroli komaraca i muha.

Iako su monogamne ptice, njihova veza traje samo jednu gnijezdeću sezonu. Mužjak prvi započinje iskopavanje rupe za gnijezdo, privuče li ženku oboje iskopaju rupu do kraja i zajedno izgrade gnijezdo. Nakon polijeganja 4 - 6 jaja mužjak i ženka se izmjenjuju u inkubaciji jaja koje traje 14 - 15 dana, a kasnije i zajedno brinu o mladima. Mladunci vrlo brzo postanu aktivni; već petog dana nakon što se izlegu, izađu iz svog gnijezda i kod otvora rupe dočekuju svoje roditelje koji im donose hranu. Roditelji mladunce hrane oko mjesec dana nakon čega mladi krenu u samostalan lov za plijenom. U jednoj sezoni par bregunica othrani po dva legla.

Osim na obalama rijeka bregunice gnijezde i na šljunčarama

Mladi koji se vrate iduće godine traže mjesto za svoje gnijezdo u krugu od 10 kilometara od roditeljskog gnijezda, a mužjaci imaju veću tendenciju vraćanja u istu koloniju u kojoj su se izlegli. Kako se mlade jedinke vraćaju i nekoliko tjedana kasnije od starijih jedinki moraju biti posebno snalažljive u potrazi za staništem i svojim prostorom za izgradnju rupe s gnijezdom.

Gnjezdilišta bregunice uništavaju se uređivanjem prirodnih tokova rijeka, njihovim kanaliziranjem, izgradnjom obaloutvrda, gradnjom brana i hidroelektrana. Onečišćenjem voda i intenziviranjem poljoprivrede smanjuje se kvaliteta staništa i dostupnost hrane te se povećava opasnost od trovanja. Od 80-tih godina prošlog stoljeća brojnost populacija u Republici Hrvatskoj s 25 000 - 30 000 parova pala je na svega 5 000 - 8 000 parova, dakle u tridesetak godina brojnost ove vrste alarmantno se smanjila.

Bregunica nema mnogo prirodnih neprijatelja te joj opstanak ovisi uglavnom o dostupnosti mjesta za život (staništa) i o dostupnosti hrane. Zaštićena je Zakonom o zaštiti prirode kao strogo zaštićena, osjetljiva (VU) gnijezdeća vrsta. Međunarodno je zaštićena Bonskom konvencijom i Bernskom konvencijom. Najvažnija gnjezdilišta bregunice u Republici Hrvatskoj obuhvaćena su sa šest važnih područja za ptice Ekološke mreže Natura 2000.

Gladni mladunci bregunice na otvoru rupa čekaju roditelje koji im donose hranu

Pčelarica

Merops apiaster (Linnaeus, 1758)

Red: Coraciiformes – smrdovrane

Porodica: Meropidae – pčelarice

Pčelarica (*Merops apiaster*) je ptica nezamijenjive, gotovo egzotične pojave. Uglavnom je plavozelene boje, s crvenosmeđom glavom i plaštem. Ispod kljuna i na leđima krasi je i žuta boja. Prilikom udvaranja mužjak donosi ženki darove u obliku hrane i na taj način osvaja ženku. Jedna je od zanimljivijih vrsta za promatrače ptica.

Pčelarice su ponekad i na lošem glasu jer se hrane pčelama (otud i njihovo ime), ali njihova prehrana se sastoji i od brojnih drugih kukaca. Uglavnom biraju što veće kukce: vretenca, kornjaše, stršljene, ose, obade, leptire. Pčele su jedna od važnijih karika u prirodi, ipak moramo biti svjesni da u skladnoj prirodnoj ravnoteži i one imaju svog predatora. Predatori pomažu da vrste održe što zdravije populacije i nikako ne ugrožavaju njen opstanak. Tako se uravnotežen odnos između pčelarica i pčela održao i puno prije nego li je čovjek krenuo zadirati u prirodu.

Ponovimo, glavni uzrok izumiranja bilo koje vrste je nestanak staništa. Dakle, pobrinimo se da životinjama i biljkama ne oduzimamo mjesta za život, a priroda će se dalje pobrinuti za ostalo!

Vodomar

Alcedo atthis (Linnaeus, 1758)

Red: Coraciiiformes – smrdovrane

Porodica: Alcedinidae – vodomari

Vodomar (*Alcedo atthis*) za razliku od pčelarica i bregunice nije ptica selica, te ga u našim krajevima možemo sresti i u zimskim mjesecima. Iako je mala i brza ptica lako se prepoznaje u letu iznad vode po blistavo tirkiznom obojenju koje lako upada u oči. Gnijezda također gradi u odronjenim obalama rijeka, ali ne živi u kolonijama već je solitarna vrsta, a živi u paru jedino u vrijeme parenja.

Vodomar je izuzetan ribolovac što i opravdava njegovo englesko ime: “kingfisher”. Često vrebna na grani uz obalu rijeke promatrajući površinu vode, a kad opazi ribu velikom brzinom se strmoglavi prema vodi i zaroni kako bi je ulovio svojim dugim kljunom. Osim ribe, hrani se i kukcima, ličinkama, račićima i punoglavcima.

Vodomari su dobri indikatori zdravih vodenih staništa. Kako su visoko na prehranbenoj ljestvici, a imaju brzi metabolizam, jedenjem riba toksini se brzo akumuliraju u njihovim tijelima. Dakle, iako vodomar nije ugrožena vrsta vrlo je bitno pratiti njegove populacije koje nam ukazuju na moguće probleme u vodenim staništima.

Odgovornost nestanaka staništa za vrste koje žive u odronjenim obala sa potpunom sigurnošću pripada ljudima. Upravo je zato i naš zadatak uočiti takve probleme i aktivno ih pokušati ukloniti. S obzirom da ne možemo maknuti hidroelektrane i obaloutvrde možemo reagirati na druge načine. Tako obale koje su uništene ili zarasle korovom i invazivnim vrstama moguće je obnoviti akcijama čišćenja i uređenja obale. Bitno je da se s čišćenjem i uređivanjem obale krene prije nego se bregunice vrata u naše krajeve, dakle prije travnja, a za uređivanje samo treba dobra volja, par lopata i ljudska snaga. Početkom travnja 2017. godine na dijelu rijeke Drave u blizini Gornjeg Hraščana provedena je akcija čišćenja obale u dužini od 100 metara. Na akciji je sudjelovalo desetak članova Ekološke udruge „Platana“ i nekoliko volontera. S obzirom da se projekt pripreme obale za gniježđenje bregunica pokazao iznimno uspješnim, ovakve akcije nastavit će se u narednim godinama na ovoj i drugim lokacijama na našim rijekama.

Akcija uređivanja obale za bregunice na rijeci Dravi u blizini Gornjeg Hraščana

The sand martin or the bank swallow (*Riparia riparia* L.) is the smallest European bird in the swallow (*Hirundinidae*) family. It is a small, slender bird with long wings and short beak. Upperparts are earth-brown and the throat and underparts are white with the brown band across the chest. Sand martins nest in colonies. Both females and males make a horizontal tunnels with nests in the eroded river banks. In Croatia sand martin nests near Sava, Mura, Drava and Danube river. Sand martin is classified as a species of Least Concern by the IUCN and in the Red Book of birds in Croatia is listed as being vulnerable (VU) to extinction. Its population numbers are declining due to habitat loss mainly because of the construction of hydropower plants and river embankments and overuse of pesticides. NGO „Platana“ from Nedelišće organised in March 2017 restoration of steep nesting sites near Gornji Hrašćan to improve habitat for sand martin. Restoration was succesfull and 50 pairs of sand martins nested in the season on that bank.

Nakladnik: Ekološka udruga "Platana" Nedelišće © 2018.
Tekstove priredila i uredila: Ivana Rojko, mag. educ. biol.
Fotografije: Luka Hercigonja, Siniša Golub (str. 4), Velimir Bašek (str. 14)
Ilustracija na naslovnici: Eva Pelko
Prijelom: Boris Topolnjak · Tisak: Letis Pretetinec · Siječanj 2018.
Tisak financirala Međimurska županija

